

UDC
UDK 911.3:331.6 (497.12-87) = 863

ZAČASNO ZAPOSLOVANJE IZ SR SLOVENIJE V TUJINI

(Nekatere socialno-geografske značilnosti)

Anton Gosar *

Migracije spremljajo človeštvo skozi vso njegovo zgodovino in se izražajo v obliki permanentnega ali začasnega preseljevanja oseb, skupin ljudi in celih narodov iz kraja v kraj. Dejavniki, ki vplivajo na premike prebivalstva so lahko raznovrstni, vendar je mirnodobna migracija v glavnem odraz družbeno-ekonomske ureditve oziroma razlik, ki nastajajo v socialnem in gospodarskem razvoju med posameznimi regijami. Oseba, ki je udeležena v tem prostorskem premiku je migrant. (1, 219). Zaradi migracij nastajata dve, diametralno nasprotni si skupini prebivalstva:

- skupina dinamičnih, alohtonih, oseb, ki so se preselili v regijo in
- skupina imobilnih, avtohtonih, prebivalcev, ki že od nekdaj žive v tej regiji. (2, 2)

Teritorialni premiki oseb ali skupin ljudi potekajo v času in prostoru različno. Zaradi številnih dejavnikov, ki ne delujejo povsod enako intenzivno, se v prostoru oblikujejo skupine prebivalcev z večjimi ali manjšimi migracijskimi sposobnostmi. Le nekatere med njimi so usmerjene k stalni ali kratkotrajni zamenjavi delovnega, bivalnega, prostočasnega ali kakšnega drugega prostora.

Migracije kot element spreminjanja funkcijskih odnosov v pokrajini

Glede na potrebe in želje socialnih skupin, ki jih združujejo istovetni interesi, se v danem prostoru pokažejo določene podobne oblike načina življenja in odnosa do okolice. Vsaka interesna skupina prebivalcev neke regije si zastavlja drugačne cilje po urejenem bivanju, delu, oskrbovanju, izobraževanju, rekreaciji, potovanju in družbeni dejavnosti... Tako zastavljeni »nivoji« različnih interesov privedejo do različnih nesoglasij v prostoru, saj nekatere interesne skupine lahko uresničujejo svoje življenjske cilje samo deloma,

* Dipl. geograf., univ. asistent, PZE za geografijo, Filozofska fakulteta, Aškerčeva 12, 61000 Ljubljana, YU

ali pa jim okolje sploh ne ustreza. Zaradi tega si poiščejo drugo življenjsko okolje, kjer lahko popolneje sledijo prednostni lestvici svojih življenjskih ciljev. Prihaja do preseljevanja prebivalstva zaradi bivalnih (stanovanjskih) razmer, pomanjkanja ustreznih delovnih mest, skope oskrbe z blagom in storitvami, neuravnoteženega sistema izobraževanja, zdravstva, komunikacij in informiranosti ali zaradi pomanjkanja rekreacijskega prostora. (3, 52).

Migracijski tokovi se torej sprostijo trenutno, ko se za preselitev odloče posamezniki oziroma skupine prebivalstva, ko se jim zazdi, da je edina možna rešitev iz sedanje družbene ali ekonomske situacije v migraciji v drugo socio-ekonomsko sredino in se je za tak premik nabralo dovolj objektivnih pogojev.

Migracija določene socialne skupine je registrirana takrat, ko posameznik spremeni osnovno izhodiščno točko — to je bivalno okolje. Vozlišče njegovega delovanja je nesporno stanovanjski prostor, pa čeprav je ta ponekod časovno najmanj izkoriščen. Ne glede na to, ali je skupina prebivalcev zamenjala tudi druge točke delovanja v prostoru, kot na primer delovno mesto, šolo, trgovino..., je migrirala šele takrat, ko je prenesla svoje bivališče v drugo prostorsko vozlišče, iz katerega doseže stare ali nove življenjske funkcijske točke (4, 47).

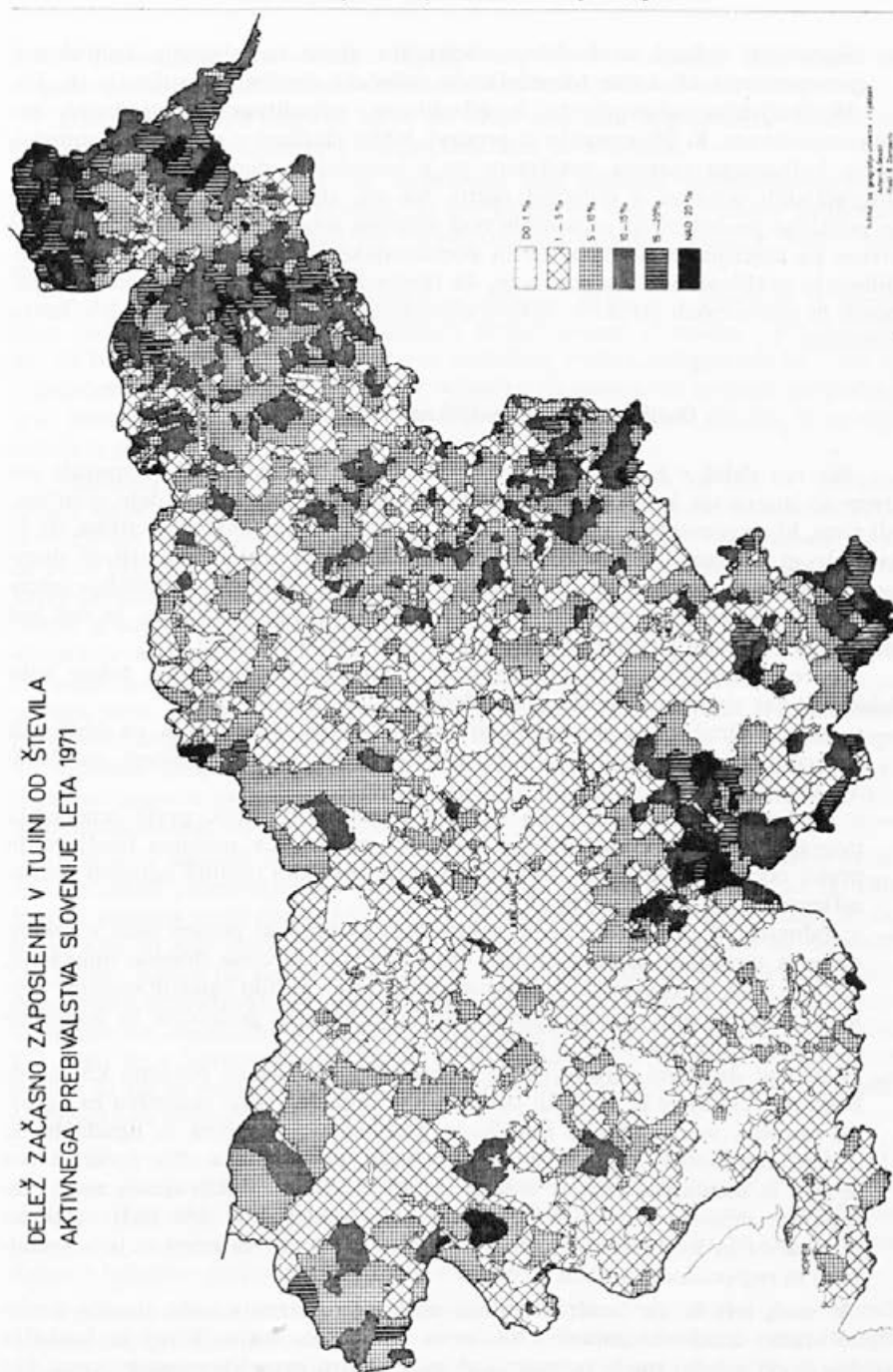
Zasnova migracijskega cikla

V primeru, da med dvema prostorskima enotama, regijama ali državama ne obstajajo institucionalne ovire za migracijo (omejevanje priselitve, zapora delovnih mest, zemljiško-lastninske omejitve...), prihaja do zapletenih migracijskih pojavov z različnimi oblikami in motivi. To obliko prepletenosti med dvema prostoroma, v katerih so se izoblikovale stalne ali začasne vozliščne točke ter številne zveze med njimi in ki so rezultat migriranja prebivalstva, imenujemo migracijski cikel. Gre za sklop socialne in prostorske mobilnosti migranta, ki vključuje različne dejavnosti posameznika ali socialne skupine prebivalstva med krajem bivanja doma (starim vozliščem dejavnosti), krajem zaposlitve in trenutnega življenja (sedanji center funkcijskega prostora) in krajem naslednjega prostorskega premika (ustvarjanje nove izhodiščne točke). Vse te točke so v primeru začasnih migracij na delo v tujino ponavadi povezane tudi s povratkom. Spremembo v regionalnem pogledu pomenijo v okviru migracijskega cikla hkrati tudi spremembe v dejavnostih migranta in njegovih socialnih odzivov glede na prostor bivanja, dela, oskrbovanja, izobraževanja, prostega časa... (5, 9).

Prepleteni odnosi v sklopu migracijskega cikla se v nekem prostoru v bolj ali manj intenzivni obliki ohranjajo oziroma spreminjajo. Kolikor se te povezave stopnjujejo ali preoblikujejo, je odvisno od cele vrste činiteljev, ki jih lahko združimo v pet osnovnih kategorij:

- oblika in obseg migracije se spreminja s stopnjo zdiferenciranosti med posameznimi regijami;
- vrsta migracije se oblikuje glede na strukturo prebivalstva v regiji;
- usmerjenost in številčnost migracij je odvisna od stopnje ekonomskega razvoja dežele in informacijskega sistema v njej;
- migracije se intenzivirajo v že ustaljenih migracijskih tokovih, v katerih se oblikuje tudi pritok (povratek);

DELEŽ ZAČASNO ZAPOSLENIH V TUJINI OD ŠTEVILA
AKTIVNEGA PREBIVALSTVA SLOVENIJE LETA 1971

Skica I.: Socialno-geografski modeli migracije prebivalstva

— migracijski tokovi se različno oblikujejo glede na obdobje konjunktуре (prosperitete) ali krize (depresije) v določeni družbeni strukturi. (6, 19).

Migracijskim tokovom, to je odselitvam, priselitvam in vračanju, ter konsenkvencam, ki jih sproži ti procesi, lahko sledimo v okviru ekonomskega in kulturnega razvoja, predvsem pa v socialni in demografski izraznosti migracijskih pojavov v določeni regiji. Na eni strani opazamo gospodarske in politične posledice, ki so nastale pod vplivom migracijskega cikla, na drugi strani pa srečujemo dejavnostne in populacijske spremembe povezane z mobilnostjo prebivalstva. Nesporno je, da migracija vpliva na spremembo družbenih in prostorskih struktur, tako v območju domače regije, kot tudi v kraju priselitve.

Oblikovanje migracijskega cikla v Sloveniji

Bistven delež v tem preoblikovanju kulturne pokrajine so prispevale nedvomno migracije k delovnemu mestu, bodisi tiste na začasno delo v tujino, ali tiste, ki se usmerjajo k industrijskim obratom doma. Dodati je treba, da je vsak drugi aktivni član naše družbe migrant v smislu začasne zaposlitve, dnevne migracije na delovno mesto ali stalne preselitve. Vključujoč obdobja intenzivnega izseljevanja v začetku tega stoletja lahko rečemo, da se je več kot polovica obeh zadnjih generacij Slovencev preseljevala. (7, 139).

Procese preoblikovanja pokrajine pod vplivom migracijskih tokov zato lahko pri nas sledimo v naslednjih obdobjih:

- v agrarni družbi, ko je cirkulacija prebivalstva temeljila le na občasnih agrarnih sezonskih delih in je bil zaslužek namenjen v glavnem vzdrževanju družine;
- v predindustrijski družbi, ko se je z izgradnjo železnic prvič omogočila migracija na delo v industrijska mesta in pristanišča, oziroma izseljevanje preko oceana, in ko je ta vrsta emigracije bistveno omilila agrarno prenaseljenost na mnogih področjih Slovenije;
- v industrijski družbi, ko se je vedno bolj stopnjeval pomen dela v sekundarnem produkcijskem sektorju, oblikovale so se cone dnevne migracije, izboljšala se je prometna infrastruktura, prvič je bilo opaziti socialni prelog na oddaljenih, oziroma proizvodno nezanimivih področjih in mesta so se polnila s prebivalstvom s podeželja;
- v urbani družbeni strukturi, ko je zemlja pridobila na pomenu kot gradbena parcela in je le v večjih združenih arealih še vedno zanimiva za agrarno produkcijo, ko število kmečkega prebivalstva stagnira in upada in se okrepi mobilnost industrijskega mestnega prebivalstva. To prebivalstvo se seli iz mesta navzven, a vseeno ostane v gravitacijskih conah mest, zamenjuje delovna mesta in se vedno bolj tercializira, išče življenjskemu standardu in kvalifikaciji primerno mesto v tujini. Na kratko: je v socialnem in regionalnem smislu mobilno.

V vseh teh štirih fazah minulega stoletnega razvoja naše družbe zasledimo stalno tendenco zaposlitve se izven domačega kraja. Torej je funkcija »delo« že od nekdaj imela primarno vlogo v okviru preselitvenega procesa. Slo je za zaposlitev bodisi na veleposestniški zemlji panonskih nižin ali za težaško

delo v pristaniščih in rudnikih v Evropi oziroma čezoceanskih deželah ali pa za preseljevanje kvalificirane delovne sile v industrijsko razvite države.

Z udeležbo v teh tokovih, ki so po svoji družbeni pogojenosti različni, so nastajale znatne spremembe v regijah doselitve in odselitve.

V emigracijskem toku sta sodelovali dve osnovni socialno-geografsko različno pogojeni socialni skupini, ki sta vsaka na svojstven način oblikovali vezi do domovine in vplivali na transformacijo domače regije v pozitivnem in tudi negativnem smislu.

a) Tradicionalna skupina občanov prihaja v glavnem iz ruralnega podeželja in se zaposli v razvitem industrijskem območju s predpostavko, da bi v čim krajšem času čim več zaslužila. Večina emigrantov te vrste se v določenem trenutku zave razlike v dohodku in standardu svojega gospodinjstva napram tistemu prebivalstvu, ki živi in dela v urbanem okolju, in se zato odloči za migracijo.

Možnosti za bistveno izboljšanje gmotnega položaja so pri tej skupini zaradi slabe strokovne usposobljenosti zelo omejene. Obenem ni opaziti želje po večji socialni mobilnosti ali spremembi delovnega mesta, na katerega so se že pred preselitvijo priučili. Domači kraj je v očeh teh migrantov velikokrat nadpovprečno in nerealno hvaljen ter emocionalno karakteriziran kot »domovina, rodna gruda« ipd. Delovno mesto je nasprotno temu »neprijazna tujina« ali »izkoriščevalska družba«. Relativno visok zaslužek je v prvi vrsti namenjen zvišanju življenjskega standarda posameznika in njegove družine: nakupu novega avta, preureditvi ali postavitvi nove hiše. Ko skupina tradicionalno pogojenih migrantov doseže zaželeno stopnjo življenjskega standarda, upa na možnost čimprejšnjega odhoda v domači »ljubljeni« kraj. Vendar pa se medtom pogosto skorajda neopazno zviša tudi meja socialnega prestiža, kar terja nadaljevanje zaposlitve v emigraciji.

Regije, v katerih prihaja do opisanih reakcij začasno zaposlenega prebivalstvo lahko poimenujemo z nazivom »labilna migracijska območja« (3, 120). V njih nastopa velik razkorak med številom neagrarnih delovnih mest in delovno silo, ki išče delo. Prebivalci imajo večidel slabše možnosti za izobraževanje, kar vpliva na slabše zaposlitvene možnosti tistih prebivalcev, ki iščejo delo. Slaba infrastrukturna opremljenost in šibka industrializacija silita predvsem mlajše, dinamično prebivalstvo v odseljevanje. Primeri migracijsko labilnih regij so v Severovzhodni Sloveniji in še posebej v Prekmurju. To so območja, ki jih je naša družba opredelila kot »manj razvita območja« (beri tudi: emigracijska področja).

b) Med emigranti pogosto obstaja skupina bolj mobilnih občanov, ki se žele uveljaviti in si poiskati pot navzgor po socialni lestvici. Pri njih ne zasledimo več emocionalne navezanosti na matični kraj, temveč preračunan odnos, ki se kaže v tem, da imajo tam letoviško hišico, ali pa da nalagajo denar v nekatere gospodarske dejavnosti.

Prostor, v katerem nastopa ta socialna skupina migrantov, je ponavadi urbano okolje, kjer delovnih mest ne manjka. Iskanja boljšega zaslužka ponavadi terja številne nadaljnje selitve, kar pa je običajno za sodobno urbano družbo.

Docela drugačne razmere nastopajo na tako imenovanih »stabilnih migracijskih območjih« (3, 120). Tu skorajda ni razlik med ponudbo in povpraševanjem po zaposlitvi, kot tudi ni razlik med bolj ali manj razvitimi območji, ki bi lahko povzročale selitve. Do selitev prihaja iz zavestnih subjektivnih odločitev posameznikov ali skupine občanov, ki žele spremeniti svoj življenjski prostor iz materialnih ali socialnih razlogov, nikakor pa ne iz eksistenčnih vzrokov. Primeri takšnih socialnogeografskih razmer nastopajo v osrednji Sloveniji in na vplivnih območjih industrijskih mest Maribora, Kopra, Nove Gorice (8, 138).

Vzroki migracijskih procesov

V slovenskem prostoru so v preteklosti delovali različni ekonomski in družbeni dejavniki, ki so v večji ali manjši meri pogojevali preselitvene procese. Nekateri med njimi so neposredno merljivi z empiričnimi podatki, drugi zopet ne. Med slednje bi lahko šteli predvsem različne družbene dejavnike; kot so:

- spreminjanje odnosa do posameznih narodov in narodnosti;
- socialna in ekonomska politika do določene skupine občanov;
- premiki državnih in regionalnih meja ter značaj meje (odprta in zaprta meja);
- kreditno monetarna in socialna politika v določenem obdobju;
- ekonomske razmere (krizna in konjunktura obdobja);
- migracijska tradicija na posameznih področjih.

Omenjene dejavnike velikokrat težko empirično izmerimo oziroma jih prikažemo z enim podatkom, še težje pa jih povezujemo z migracijskimi tokovi, čeprav vemo, da nanje v veliki meri, čeprav indirektno, vplivajo. Za osvetlitev dejavnosti v okviru naštetih točk je potrebno poznavanje širših družbenih, gospodarskih in, ne nazadnje, tudi planskih odločitev, ki v povezavi enega z drugim ustvarjajo pogoje za odselitev. Oblikujejo torej tako imenovane »push faktorje«. Po drugi strani pa ti družbeno-ekonomski ter planski ukrepi, če so v skladu z željami večine socialnih skupin, ki v neki regiji žive, lahko omejijo ali celo zaustavijo migracijske tokove.

Tako na primer diskriminacijski odnos večinskega naroda do manjšine v različnih sferah družbenih in ekonomskih dejavnosti potiska pripadnike te narodnosti v migracijo. Lepe primere pritiska na slovensko narodnost in z njo povezano tendenco po preseljevanju ter zapuščanju narodnostnega teritorija smo v medvojnem obdobju beležili na Primorskem (11, 52). Podobne, vendar ne tako številne migracijske pojave zaznamujemo tudi takrat, ko se odnos družbe do specifične socialno-geografske skupine spremeni, oziroma se medsebojni odnosi skrhajo. Velikokrat gospodarske reforme, ki vsiljujejo določen gospodarski koncept povzročijo, da se bodisi kmečko prebivalstvo, bodisi strokovnjaki različnih profilov (zdravniki, inženirji ipd.) odločijo za migracijo. (12, 150). Vendar ne gre prezreti, da morajo biti za migracijo dani tudi objektivni pogoji, posebno še, če gre za meddržavne migracije, kjer migrant zapušča izvirno družbeno skupnost in si ustvari delno ali popolnoma novo življenjsko območje v drugem kraju. Velik vpliv na subjektivno odločitev imajo zato splošni družbeni dejavniki kot so komunikacijski in informacijski

sistem ter, ne nazadnje, liberalnost pri prehodu državne meje. Obmejne regije ob odprti meji beležijo kontinuiran migracijski cikel (npr. jugoslovansko-italijanska meja), medtem ko zaprte meje povzročajo odseljevanje prebivalstva in nazadovanje gospodarstva (13-49).

Zato je merjenje migracij, ne da bi poznali družbene in planske dejavnike, ki na obseg in usmeritev migracij vplivajo ter s tem posredno oblikujejo tudi število in značaj migrantov, pogostoma nesmotrno, saj operiramo v tem primeru le s številkami. Niso pa nam jasni vzroki migracijskih pojavov, ki lahko edini pokažejo pot k smotrnejši presoji regionalne in socialne mobilnosti prebivalstva. Velikokrat za večanje števila migrantov ni pomembna niti vsota vseh migracij v prostor, niti značaj migrantov ali oblike življenja v izvornem ali tujem okolju. Če so dani približno podobni pogoji življenja, za katerimi migrant oziroma socialno-geografska skupina migrantov stremi, se bodo migranti oziroma socialne skupine odločili ostati v izvorni družbeni sferi, to je v prvotnem prostoru.

Drugo skupino dejavnikov, ki vplivajo na selitve, je mogoče izmeriti s statističnimi podatki, ki omogočajo pregled nad obsegom, značajem in usmeritvijo migracijskih tokov. V povezavi z drugimi demografskimi podatki podajajo ti podatki tudi spremembe, ki so učinek intenzivnega preseljevanja prebivalstva.

Diferenciacija Slovenije po selitveni mobilnosti zaposlenih, ki so na začasnem delu v tujini

Na ozemlju Slovenije zasledimo pri obravnavanju zaposlenih, ki so na začasnem delu v tujini, zelo različne oblike selitev. Vsaka med temi oblikami ima svoj poseben značaj, ki je odraz socialno-ekonomskih razmer, ki vladajo v posamezni regiji. Opredelitev teh migracijskih območij smo izvedli na osnovi naslednjih podatkov, ki jih nudi zadnji popis prebivalstva:

- usmerjenost migracijskega toka začasno zaposlenih v tujino,
- usmerjenost migracijskega toka začasno zaposlenih v tujini,
- število in delež začasno zaposlenih v tujini glede na njihove družbeno-geografske značilnosti in
- osnovne demografske značilnosti začasno zaposlenih v tujini.

Diferenciacija Slovenije glede na regionalno usmerjenost migrantov, ki so na začasnem delu v tujini

Slovensko ozemlje je bilo v preteklosti podvrženo različnim vplivom ekonomske močnejših območij; tja so se usmerjali tudi emigracijski tokovi. Slovence so v preteklosti privlačevale Amerika in druge prekomorske dežele, države atlantske Evrope in regije v zamejstvu, kar se še sedaj zrcali v tokovih današnje »ekonomske emigracije«. Na podlagi zbranih podatkov, lahko trdimo, da vplivajo na usmeritev migracijskih tokov tudi danes predvsem ekonomsko močna področja, ki so relativno blizu matični regiji, kar omogoča izseljencem kontinuirano, včasih pa le emocionalno zvezo z domovino.

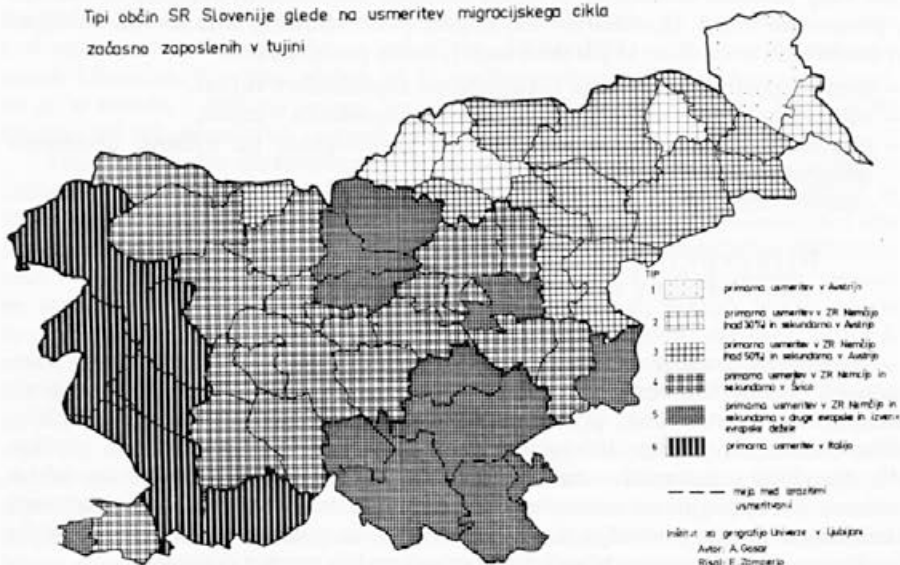
Slovenijo lahko na tej osnovi razdelimo na pet območij.

V Avstrijo odhajajo emigranti skoraj izključno iz slovenskih občin, ki leže tik ob državni meji. Relativno prevlado nad drugimi usmeritvami ima ta migracijski tok samo v občini Murska Sobota, medtem ko je še zelo močno zastopan v občinah Lendava, Lenart, Dravograd, Slovenj Gradec in Ravne na Koroškem.

V Italijo so usmerjeni v glavnem tokovi iz primorskih občin. Ne glede na to ali je migracijski tok vezan le na italijansko ozemlje ali na druge romanske dežele, lahko rečemo, da večina zdomcev primorskih občin odhaja preko Italije v romanski del Švice, v Francijo ali Benelux, kjer so se že ustalili sorodniki in znanci iz obdobja predvojnega izseljevanja in kamor so usmerjeni tudi migracijski tokovi iz sosednje Benečije (kolikor ne gre za čezoceanske selitve).

V ZR Nemčijo odhaja večinoma delovna sila na začasno delo iz preostalih slovenskih regij. Izoblikovala pa so se tri različna področja glede na usmerjenost migracijskega toka. Pri prvem podtipu odhaja del emigrantov v Avstrijo (občine Radgona, Ljutomer, Ormož, Ptuj, Maribor, Radlje, Slovenska Bistrica, Slovenske Konjice, Šentjur in Šmarje in edina občina v Osrednji Sloveniji, Trzin). Drugi podtip je številčno šibkejši. Nastopa predvsem v Osrednji in Posavski Sloveniji: delavci odhajajo na delo v ZR Nemčijo in Švico. Pri tretjem podtipu odhajajo delavci razen v gospodarske centre Zahodne Nemčije še v druge evropske (predvsem na Švedsko) in izvenevropske dežele (predvsem v Kanado). Takšno tendenco kažejo v glavnem občine Posavske Slovenije: Kamnik, Domžale, Mozirje, Laško in Brežice ter vse dolenske in belokranjske občine (Trebnje, Novo mesto, Ribnica, Kočevje, Crnomelj in Metlika).

Tipi občin SR Slovenije glede na usmeritev migracijskega cikla
začasno zaposlenih v tujini

Diferenciacija Slovenije gledena število in delež
zaposlenih v tujini ter družbeno-gospodarske
značilnosti

Pri vrednotenju slovenskega ozemlja glede na število in delež zaposlenih, nas že prvi podatki navedejo na misel, da obstaja vzročna zveza med razvirstjo neke regije in deležem prebivalstva, ki se odloči za odhod na delo v tujino. Za preverjanje te trditve, smo združili podatke o deležu zdomcev v številu vsega prebivalstva in podatke o narodnem dohodku na prebivalca posameznih občin in pri tem prišli do naslednjih ugotovitev.

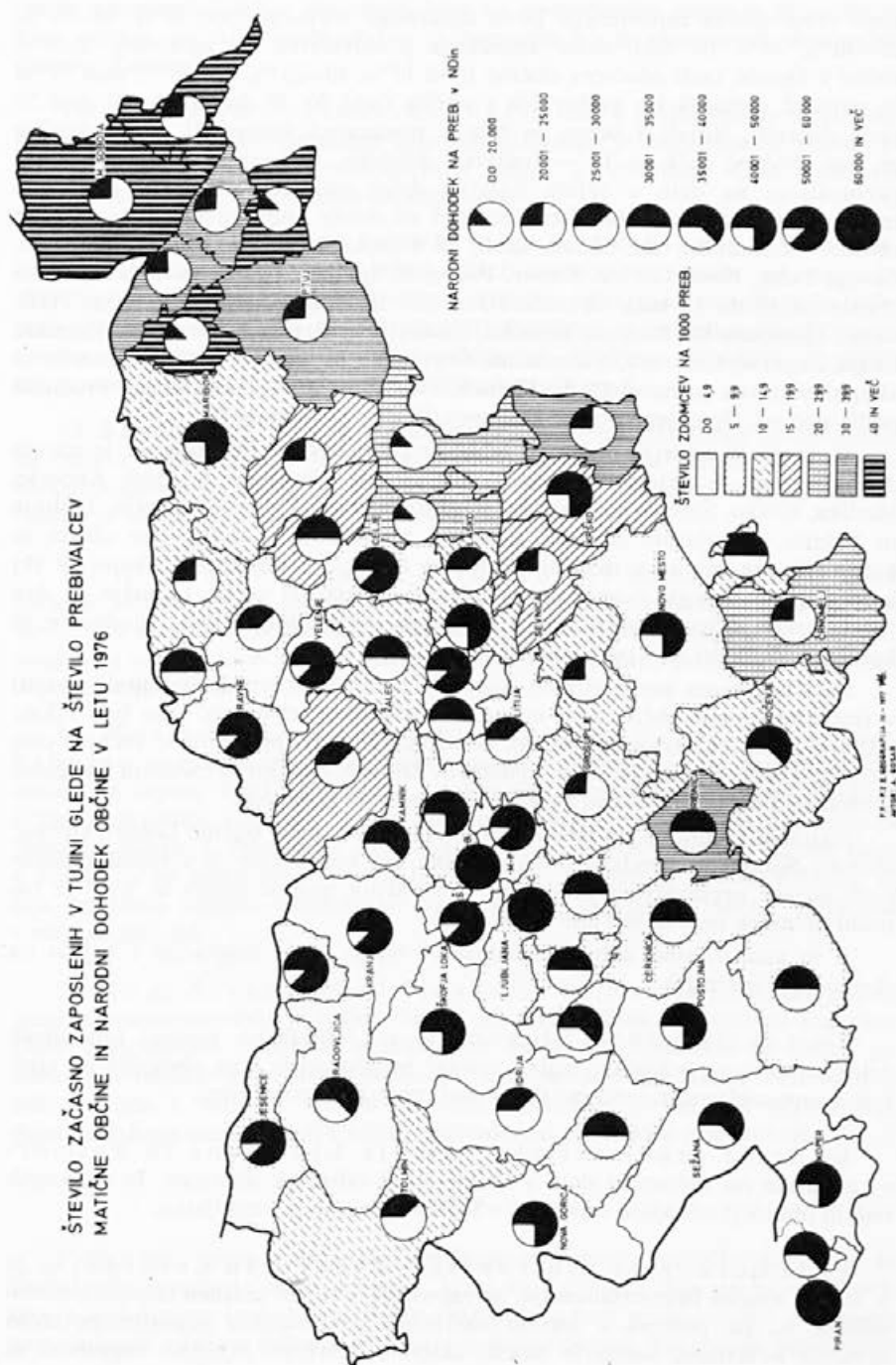
Tabela 1: Število začasno zaposlenih v tujini in narodni dohodek na prebivalca po občinah SR Slovenije

Občina	Začasno zaposleni v tujini leta 1976		Narodni dohodek na prebivalca v din v letu 1975
	število	delež v ‰	
Ajdovščina	536	4,6	34.070
Brežice	1.704	10,0	24.057
Celje	2.015	5,0	55.359
Cerknica	280	3,0	33.269
Crnomelj	1.222	11,6	23.574
Domžale	975	4,1	40.110
Dravograd	197	3,9	34.623
G. Radgona	1.730	11,0	23.744
Grosuplje	573	3,8	22.088
Hrastnik	165	2,3	40.268
Idrija	1.109	1,2	28.780
Il. Bistrica	252	3,3	30.648
Izola	141	1,6	39.643
Jesenice	705	3,8	57.917
Kamnik	554	3,4	39.532
Kočevje	729	5,7	37.791
Koper	372	1,3	49.715
Kranj	943	2,4	50.787
Krško	1.375	7,8	41.677
Laško	670	5,1	25.581
Lenart	1.294	11,6	9.763
Lendava	3.897	27,3	23.515
Litija	221	2,0	28.723
Lj.-Bežigrad	522	2,0	70.515
Lj.-Center	641	2,8	170.380
Lj.-Moste Polje	523	1,6	55.145
Ljubljana-Šiška	1.085	2,3	52.619
Ljubljana-Vič-Rudnik	1.071	2,9	30.509
Ljutomer	1.367	10,9	20.744

Logatec	68	1,4	38.086
Maribor	9.395	7,9	46.526
Metlika	371	8,4	34.062
Mozirje	557	6,2	26.647
Murska Sobota	6.647	19,3	20.055
Nova Gorica	634	1,9	49.039
Novo mesto	1.331	4,1	44.037
Ormož	1.225	10,8	14.145
Piran	223	2,1	61.874
Postojna	204	1,6	40.225
Ptuj	5.496	13,0	22.751
Radlje	567	5,2	22.494
Ravne	981	6,4	51.281
Ribnica	1.022	14,8	32.488
Sevnica	697	6,1	22.167
Sežana	217	1,5	39.656
Slov. Gradec	1.319	3,5	26.783
Slov. Bistrica	1.182	5,8	24.946
Slov. Konjice	872	9,1	31.120
Šentjur	544	4,8	16.315
Škofja Loka	524	2,6	43.917
Šmarje	1.116	6,0	17.825
Tolmin	702	5,9	26.599
Trbovlje	176	2,3	52.522
Trebnje	401	3,7	21.321
Trbiž	321	1,4	50.144
Velenje	514	1,9	56.872
Vrhnika	220	2,2	32.819
Zagorje	144	1,6	30.444
Zalec	1.090	4,3	32.981
Skupaj:	64.356	5,7	41.435

Slovenijo lahko glede na pomembnost začasnega zaposlovanja v tujini razdelimo na splošno v njen severozahodni in deloma vzhodni del, kjer sta število in delež rojakov zaposlenih v tujini nadvse visoka (ponekod nad 25 % vsega prebivalstva (npr.: Lendava), in na preostalo Slovenijo, kjer so z izjemo nekaterih dolenjskih in belokranjskih občin vpliv in z njim povezani problemi začasnega zaposlovanja v tujini minimalni. Podatki o številu delavcev na tujem skoraj docela korelirajo s podatki o narodnem dohodku na prebivalca. V pomurskih občinah npr. narodni dohodek nikjer ne preseže 25.000 dinarjev na prebivalca (leta 1976), obenem pa ni nikjer delež začasno zaposlenih prebivalcev nižji od 10 %. V nekaterih katastrskih občinah doseže celo vrednost nad 40 % aktivnega prebivalstva.

V teku nadaljnje analize smo poizkušali oceniti nekatere empirične migracijske in družbeno-ekonomske dejavnike in jih kategorizirati. Upoštevali smo delež začasno zaposlenih v tujini v številu prebivalstva občine (do 10 %, 10–20 %, 20–40 % in več), delež začasno zaposlenih v tujini v številu aktiv-

nega prebivalstva zaposlenega izven agrarnega sektorja (pod 10 %, 10—20 %, 20—40 %, 40 % in več), delež kmečkega prebivalstva na začasnem delu v tujini v številu vseh zdomcev občine (pod 10 %, 10—25 %, 25—50 %, nad 50 %) in narodni dohodek na prebivalca v občini (pod 20, 20 do 30, 30—50, nad 50 tisoč dinarji). Najvišja ocena je bila v posamezni kategoriji štiri, najnižja pa ena. Največ točk — 16 — (najvišji dohodek, najmanjši delež kmečkega prebivalstva na delu v tujini, najvišji delež zdomcev v številu aktivnega in še posebej vsega prebivalstva občine) so dobile ljubljanske občine (razen občine Vič-Rudnik), ter občini Kranj in Piran. Sledile so jim občine Izola, Škofja Loka, Nova Gorica, Koper, Postojna, Idrija, Logatec in Sežana, ki so zbrale od 15 do 13 točk in občine Jesenice, Ravne, Velenje, Trbovlje, Trzin, Celje, Ljubljana-Vič-Rudnik, Vrhnika, Radovljica, Hrastnik, Domžale, Kamnik, Litija, Zagorje, Cerkljica, Ajdovščina, Dravograd in Slovenj Gradec, katerim je skupni seštevek prinesel 15 do 12 točk, vendar ni nikjer posamezna vrednost padla pod tri. Omenjene občine smo uvrstili v prvo kategorijo.

V drugo kategorijo občin bi lahko uvrstili občino Maribor, ki je zbrala dvanajst točk in kateri so tesno sledile občine Slovenske Konjice, Kočevje, Metlika, Krško, Slovenska Bistrica, Radlje, Laško, Sevnica, Grosuplje, Trebnje in Tolmin z enajstimi oziroma desetimi točkami. Kot zadnji dve občini te kategorije sta bili sem uvrščeni Zalec in Mozirje z desetimi točkami. V tej kategoriji so dosegle ocenjevane vrednosti največ tri točke, najnižje pa dve točki. Vpliv začasne zaposlitve v tujino je bil že bolj očiten, vendar se je kazal v veliki meri še v pozitivni luči.

Bolj negativen pod vplivom migracij je bil družbeno-gospodarski razvoj v tretji kategoriji občin, kjer ocene za posamezne elemente niso bile nikjer višje od dveh točk (razen Ribnica), ponekod (Šmarje) pa so imele večkrat celo najnižjo oceno. Občine Brežice, Črnomelj, Ribnica, Šentjur ter Gornja Radgona, Ljutomer, Ptuj in Šmarje so zbrale osem oziroma šest točk.

Najnižje vrednosti po naši klasifikaciji pa so imele občine Lenart, Ormož, Murska Sobota in Lendava (štiri oziroma pet točk), kjer je v tujini zaposlenega največ prebivalstva predvsem iz agrarnih gospodinjstev in kjer je narodni dohodek med najnižjimi v Sloveniji.

S to analizo smo dobili naslednja območja glede migracije v tujino na slovenskem ozemlju:

Tip Ia.) Osrednja Slovenija z Ljubljansko kotlino ima nizek delež začasno zaposlenih v tujini, vendar so zdomci iz tega območja po strokovni usposobljenosti oziroma dejavnosti najbolj usposobljeni.

b.) Širše gravitacijsko zaledje Ljubljane in Primorska imata na začasnem delu v tujini nizek odstotek delavcev. Iz nekaterih redkih območij odhajajo zaposleni v tujino direktno iz kmetijstva.

c.) Iz Gorenjske, Notranjske, Zasavja in Koroške, to je iz regij z močno industrializacijo, se zaposluje v tujini majhen odstotek prebivalstva, ki pa pomeni v številu aktivnega prebivalstva zaposlenega izven agrarnih dejavnosti vendarle močno skupino delavcev. Posebno negativno se

izraža omenjeni delež v območjih, kjer so gospodarske razmere šibkejšje in kjer odhaja na tuje prebivalstvo iz agrarnih in iz neagrarnih dejavnosti (Slovenj Gradec).

Tip II a.) Ožja mariborska regija ima v tujini veliko število zaposlenih, ki pa v vsoti celotnega oziroma aktivnega prebivalstva ne pomenijo veliko. Delež kmečkega prebivalstva v tujini je relativno nizek. Izseldjuje se prebivalstvo, ki je strokovno usposobljeno.

b.) Nekatero subpanonsko regijo JV Slovenije in Dolenske označuje relativno nizek delež zdomcev v številu celotnega in aktivnega prebivalstva, vendar pomeni njihovo odhajanje populacijsko siromašenje ekonomsko bolj revnih območij kraškega in subpanonskega sveta. Predvsem se kmečko prebivalstvo odloča za direktno zaposlitev v tujini, kar povzroča praznjenje najmanj razvitih območij regij.

c.) Savinjska dolina ima precejšen delež aktivnega prebivalstva na delu v tujini, čeprav je odstotek zdomcev glede na celotno število prebivalstva relativno nizek. Na delo na tuje odhajata obe skupini prebivalstva: kmetje in strokovno usposobljeni delavci.

Tip III a.) V Posočju in Beli Krajini imamo precejšen delež začasno zaposlenih na tujem, ki zapuščajo matično nerazvito regijo iz vseh navedenih vzrokov. Vrednosti začasne zaposlitve v tujini dosegajo v nekaterih, predvsem nerazvitih območjih zaskrbljujoče vrednosti in prispevajo k splošni depopulaciji.

b.) Kozjansko, Haloze in Slovenske gorice z občino Ribnico imajo po številu in deležu izredno veliko začasno zaposlenih delavcev na tujem. Enako prizadeta so območja z relativno boljšimi ekonomskimi možnostmi kot tista, ki so povsem zaostala v gospodarskem razvoju (Smarje, Sentjur). Posebno v Slovenskih goricah zapušča zemljo največ ljudi s kmetij in se zaposluje v tujini. Izjema v tej skupini je občina Ribnica, ki ima relativno ugodno ekonomsko bazo, vendar je vseeno močno vključena v migracijski tok.

Tip IV a.) Severovzhod Slovenije in Pomurje imata največ ljudi na začasnem delu v tujini. Občini Murska Sobota in Lendava sta sicer glede gospodarske razvitosti nekoliko na boljšem, v glavnem pa lahko govorimo o močno nerazvitem območju, zato odhaja predvsem nestrokovna delovna sila v velikem obsegu na tuje. Posledica je, da tod normalnega demografskega razvoja tudi v bližnji prihodnosti ni mogoče pričakovati.

Sklep

Vedno bolj stopa v ospredje družbeno-ekonomske politike Slovenije in Jugoslavije vprašanje naših delavcev, ki so na začasnem delu na tujem. Smerice o nadaljnjem razvoju republike vključujejo tudi problematiko začasnega zaposlovanja v tujino oziroma vračanja iz tujine domov. Pri tem se postavljajo

številna vprašanja o odhajajočih migrantih. Želimo, da njihov odhod ne bi prizadel demografskih in ekonomskih razmer v pokrajini. Migracijski tokovi so sprožili vrsto problemov tako v območjih doseljavanja kot odseljavanja, saj niso odhajali in se vračali le delavci, temveč ljudje, ki imajo svojstvene kulturne in družbene navade. Pretok delovnih rok in uma je sprožil cel val sprememb v oblikovanju človekovih funkcijskih vrednot v območjih odhajanja, začasne zaposlitve in krajih vračanja. Nekatera območja Slovenije so zaradi teh migracijskih ciklov že povsem spremenjena: v njih je migracija v tujino vsakdanji pojav in problem, s katerim se spopada družba bodisi ob odhodu ali ob povratku migrantov. Diferenciacija Slovenije glede na migracijske značilnosti prebivalstva teh regij nam je lahko vodilo pri oblikovanju življenjskih pogojev, da bodo v tistem območju odsotni socialni skupini omogočile vrnitev nazaj v prvotno okolje brez večjih težav.

Bibliografija — Bibliography

1. Zelinsky W.: The hypothesis of the mobility transition. *Geographical Review*, str. 219—249, New York 1971.
2. Klemenčič V.: Regionalne razlike in problemi demografske in poselitvene strukture Slovenije. *Komunikacije. Slovenski demografski simpozij*.
3. Maier J., Päsler R., Ruppert K., Schaffer F.: *Sozialgeographie. Sozialgeographisches Seminar*. Westermann, Braunschweig 1977.
4. Schymik F.: Probleme der Erfassung regionaler Mobilität und Imobilität *Materialien* 5, str. 47—61 Frankfurt/Main 1977.
5. Klemenčič V., Gosar A.: Migracije kot faktor prebivalstvenih in prostorskih sprememb na primeru Slovenije (Tipkopis v IGU). *Simpozij o migracijah v Evropi*. Piancavallo 1978.
6. Košínski L. A.: The study of migration, *People on the move. Studies on international migration*, str. 1—23, London 1975.
7. Klemenčič V.: Prostorska diferenciacija Slovenije po selitveni mobilnosti prebivalstva. *Geografski zbornik XII*. Ljubljana 1971, str. 138—219.
8. Maier J., Gosar A.: Gemeindetypisierung als Ausdrucksform regional differenzierter Struktur — und Prozessmuster in Slowenien: das Beispiel eines faktorenanalytischen Aufsatzes. *Mitteilungen der Geographischen Gesellschaft in München* 1977.
9. Klinar P.: *Mednarodne migracije. Sociološka in politološka knjižica*. Maribor 1976.
10. Baučić J.: Radnici u inozemstvu prema popisu stanovništva Jugoslavije 1971. *Migracije radnika IV.*, Zagreb 1973.
11. Klemenčič V.: Izseljavanje — problem Slovenije in Slovencev. *Draga* 1968, str. 51—70, Trst 1969.
12. Furlan I.: Poizkus opredelitve socialnih vzrokov izseljevanja slovenskih izobražencev v tujino. *Geographica Slovenica III*, str. 150—162, Ljubljana 1974.
13. Klemenčič V.: Selitveni tokovi prebivalstva v Sloveniji: Slovenski izseljenški koledar. 1970, str. 49—60, Ljubljana.

TEMPORARY EMPLOYMENT ABROAD FROM THE SR OF SLOVENIA

(Some specific socio-geographic features)

Anton Gosar

(Summary)

Migrations different by type and quantity are a characteristic of the Slovenian society and their environment. Slovenia was always in a crossfield of different economical and social elements and interests and they have caused a relatively strong labour migration. Especially in the after war period migrations have caused large social changes of Slovenian population. Strong and fast was such a transformation of the rural society with the influence of the seasonal or part-time migration to work into West-European countries. The occasional and time-limited work of Slovenians abroad had formed different areas of a social transformation steps.

Between the place of origin and the points of labour function abroad many different interactions arise. This interaction spectrum of functions, carried mainly by workers employed abroad (and their family), and expressed in the regions of origin and employment we call »the migration cycle«. It covers the social and regional mobility of migrants with their characteristic actions between home, labour and the place of the next movement.